

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 15.03.2023

Kabul / Accepted: 13.04.2023

Kitap İnceleme / Book Review

EKİNDEN EKİN BİÇENLER: BİTKİSEL HEKİMLİK VE KÜLTÜRÜ

Özge CENGİZ*

Hatice Kübra Uygur, Ekinden Ekin Biçenler Bitkisel Hekimlik ve Kültürü, (Mardin’de Bitkisel Hekimlik) Çanakkale: Paradigma Akademi, 2022, ISBN 978-625-8069-92-1, 309 Sayfa.

* Araş. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin/TÜRKİYE. ozgecengizaydin@hotmail.com ORCID: 0000-0003-4512-4368.

Ekinden Ekin Biçenler Bitkisel Hekimlik ve Kültürü (Mardin’de Bitkisel Hekimlik) adlı kitap, Dr. Hatice Kübra Uygur tarafından Mardin yöresinde 35 kaynak kişiden derlenen bilgilerden faydalanılarak yayına hazırlanıp Paradigma Akademi tarafından 2022 yılında yayımlanmıştır. Kitap “İçindekiler, Fotoğraflar Listesi, Başlarken, Giriş, Dört Bölüm, Sonuç, Kaynak Kişiler, Kaynaklar ve Ekler kısımlarından oluşmaktadır. Kitabın kapağı Dr. Emre Aşlıoğlu tarafından, kitabın adı ve anlamı göz önüne alınarak özel olarak hazırlanmıştır.

Eserde Mardin yöresinde tespit edilen 85 bitkiye yer verilmiştir. Bu bitkiler; bitkinin yöresel adı, Türkçe adı, bitkinin kullanılan kısmı, ilaç olarak hazırlanması, hangi hastalığa iyi geldiği ve kaynak kişilerin yer aldığı bir tablo ile sistematik hale getirilerek konuya bütüncül yaklaşılması sağlanmıştır. Söz konusu tablonun ardından pek çok bitkiye ait fotoğraflarla da çalışma desteklenmiştir.

Ekinden Ekin Biçenler Bitkisel Hekimlik ve Kültürü adlı kitapta yazar, modern tıbbın egemen olma sürecini dünya tarihinde yaşananlar, endüstrileşme ve sömürgecilik bağlamında farklı açılardan değerlendirmiştir. Geleneksel ve bitkisel hekimlik konularını, Mardin’de bitkisel hekimlik uygulamaları ile sınırlandırmıştır. Örnekleme Mardin yöresi olan çalışma, halkbiliminin yapısalıcı ve işlevselci perspektifinden incelenmiştir. Yapılan çalışmanın kaynak kişileri geleneksel halk hekimleri ve bitkisel halk hekimliği uygulayıcılarının arasından seçilmiştir. Görüşmeler katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleriyle desteklenmiştir.

Kitapta yer alan her bir bölüm kendi içinde analitik yaklaşımla ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Birinci bölüm; kavram, tanım ve terimler başlığı altında “sağlık, hastalık, tıp, tıbbın tarihi ve hekim(lik)” şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu kavramlar sadece tanımlanmamış, geleneksel hekimlik yaklaşımı esas alınarak irdelenmiştir. Ayrıca hastalık ve tedavinin nedenselliği ile ilgili kurulan ilişki sayesinde sağlığın nedenselliği üzerinde düşünülmesi de sağlanmıştır. Bu durum, “Bedene son dönemde neden odaklandık” sorusuna cevap aranarak ortaya konmuştur. Modern toplumların “endişeli iyilik hali” bedene odaklanılmasına neden olmuştur. Bu vesileyle modern ve geleneksel tıbbın, çoklu değişkenlere bağlı olarak değerlendirilmiştir. Kitapta “geleneksel yöntemin ne olduğu, gelenekteki hekimin kim olduğu”, günümüzde bu tanımlamaların neyi ve kimi refere ettiği bu bölüm kapsamında ele alınmıştır.

İkinci bölümde çalışma UNESCO tarafından da desteklenen “Fikri Mülkiyet” ve “Geleneksel Bilgi” kavramları çerçevesinde “Geleneksel Bilgi ve Gelenegın Mülkiyet Hakkı, Kültürel Miras Anlaşmaları, Geleneksel Hekimlik – Geleneksel Tıp, Tam Olmayan Halk Hekimliğinden Tamamlayıcı Alternatif Tıp veya GETAT” alt başlıklarıyla derinlemesine tartışılmıştır. Söz konusu uygulamaların adlandırılmasına dair hekimlerin görüş ayrılıklarına dair tartışmalara kitabın ikinci bölümünde yer verilmiştir. ‘Tıbbın alternatifi olmaz’ başlığı altında modern hekimlik açısından konunun açık alanlarına dikkat çekerek ele alınmıştır. Yazar çalışmasının bu bölümünde geleneksel ve bitkisel hekimlik uygulamalarına dair güzellere yapmadığının altını çizerek konuyu objektif bir perspektiften yansıttığını ortaya koymuştur. Böylelikle yazar eserin önemli amaçlarından biri olan; “Kadim bilgiye sırtımızı dönmemek ve modern tıbbın kanıtlanabilirlik anlayışıyla geleneksel hekimliğin tecrübe edilmiş bilgisini ortak bir paydada değerlendirebilme çabası”nı kanıtlamış olur.

Üçüncü bölüme gelindiğinde ise, bitkisel hekimliğe geçişte önemli bir unsur olan geleneksel hekimlik, bu sürecin önemli bir basamağı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda toplum içerisinde bitkisel hekimliğe ve bitkilerden sağlanan faydaya yönelik artışın sebeplerine dair zihinlerde oluşan soruların cevapları, “Bitkisel Hekimlik, Ritüel, Şifa ve Pratik, Bitkisel Tıbbın Tarihine Dair Derkenar, Modern Tıp ve Yaşamda Bitkisel Hekimlik, Bitkiler Sadece Ot Değildir! Bitkilerin Kullanım Alanları, Sinyatür Teorisine Göre Bitkisel Hekimlik, Büyüsel Evrende Bitkiler, Büyünün ve Bitkilerin Dalından Tutanlar: Şifacılar, Aktarlar ve Aktarlık, Etnobotanik, Türkiye’de Etnobotanik, Fitoterapi, Bitkisel Hekimlik Eğilimleri ve Nedenleri, Sosyal Medyada Geleneksel Bitkisel Hekimlik Yaklaşımları, Alternatif Yöntemler Zararsız Değildir!” başlıkları altında aranmıştır. Bitkisel tıp alanıyla ilgili tarihsel bilgilere yer verilen bölümde, kitabın ana sorunsalına dair giriş “bitkisel hekimlik, şifa, ritüel ve pratik” kavramlarıyla yapılmıştır. “Modern tıp ve yaşamda bitkisel hekimlik” başlığında, yazarın üzerinde durduğu bitkisel hekimliğin tanımlanmasının yanı sıra konuya bütünlüklü bir şekilde yaklaşılmasına ve anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Bir diğer

başlık olan “Bitkiler sadece ot değildir” şeklinde bir ifadeyle, gündelik hayatımızda sıklıkla kullandığımız bitkilerin işlevselliği üzerinde durularak fayda yönü net bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Bitkilerin kullanım alanının farklılığı da bu bölüm içerisinde yer almıştır. “Sinyatür teorisi ve büyüsel evrende bitkiler” başlıklarının ardından toplumda şifacı olarak bilinen ve bitkilerden elde ettikleri karışımlarla şifa dağıtan kişilerin, büyüsel uygulamalardaki rolü ön plana çıkarılmıştır. Bu şifacıların yaptıkları, etnobotanik ve fitoterapi gibi konuyu bilimsel zemine taşıyan kavramlarla desteklenmiştir. “Türkiye’de etnobotanik” başlığıyla ise “endemik bitkiler”in Türkiye’deki yayılım alanları ve çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Bir diğer alt başlık olan “Bitkisel hekimlik eğilimleri ve nedenleri”ni; sağlık, günümüz dünyasında sosyal medyanın etkin gücü ve kolaylıkla ulaşılabilen bilgi meseleleri çerçevesinde bilimsel bir zemine oturtmuştur. Yazar, “Tıbbın alternatifi olmaz” diyen hekim görüşlerini de göz ardı etmeyerek “Alternatif yöntemler zararsız değildir!” başlığıyla da akademik bakış açısından ayrılmayarak objektifliğini ortaya koymuştur.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde bitkisel hekimliğe dair tartışılan meseleler Mardin örneklemini üzerinden derinlemesine analiz edilmiştir. Bölümün ilk başlığı olan “Bitkisel Hekimlik: Mardin” başlığında bölgede, bitkisel hekimliğe veri sağlama ışığında tespit edilen bitkilerin halk hekimliği uygulamalarında ne ölçüde kullanıldığına dair veriler, sahadan elde edilen katılımlı gözlem yöntemiyle okuyucuyla buluşturulmuştur. Daha kapsayıcı bir başlık olan “Halk Hekimliği”nde ise bitkisel uygulamalarla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. “Kaynak Kişi ve Saha Verileri Üzerine” başlığında ise elde edilen veriler ışığında konu kapsamlı bir tartışmaya açılmıştır. Kitabın ve bölümün son başlığı olan “Sahadan Literatüre Mardin Bitkisel Halk Hekimliği Örnekleri”nde 38 bitkiye ait; bitkinin adı, toplanma dönemi, toplandığı yer, kullanım kısmı ve şekli gibi fişlemelerle var olan malzemenin künyesi çıkarılmıştır. Bununla birlikte incelenen 85 bitki de tablolaştırılarak görsel açıdan net bir şekilde verilmiştir. Tüm bu bilgiler Mardin’de yaşayan kadın-erkek 15-85 yaş aralığındaki kaynak kişilerden derlenmiştir. Derlenen metinlere “görüşme metinlerinde bir seçki” başlığında da ayrıca yer verilmiştir. Farklı disiplinlerden beslenen çalışmanın analitik yönü de bu vesileyle kuvvetlendirilmiştir.

Sonuç olarak, “Ekinden Ekin Biçenler Bitkisel Hekimlik ve Kültürü (Mardin’de Bitkisel Hekimlik)” adlı kitabın temel hedefinde; “kadim bilgiyi veya modern anlayışı eleştirmek değil, bu anlayışların ‘ortak ve farklı’ yönlerini ortaya koyabilmek” çabası yatmaktadır.

Çalışmada öne çıkan bulgulardan biri GETAT uygulamalarına erişenlerin sınıfsal farklılık gözetmeden bu yöntemlere başvurma eğiliminde olduğu ve halkın büyük bir bölümünün de gündelik pratiklerinde özellikle bitkilerden faydalandığı üzerinde durulmuştur. Yazar; “Bu eğitilmiş-alaylı çatışmasının kendine bir itibar savaşı olarak bin yıldan daha eski tıp tarihi metinlerinde dahi yer bulmuş olduğunu öğrenmek bu eserin kaleme alınarak literatüre yapacağı katkı hakkında ufuk açıcı ve motive edici olmasını sağlamıştır.” cümlesiyle bu durumu ifade etmiştir. Modern tıba ulaşabilen kişilerin geleneksel uygulamalara duydukları ilgi de bu vesileyle vurgulanmıştır.

Geleneksel hekimlik uygulamalarından olan bitkisel hekimliğe yer veren kitapta ele alınan bir tartışma konusu ise zamanla toplum içerisinde yaygınlaşmaya başlayan gıda takviyelerinin, bitkisel drogların; geleneksel uygulamadaki bitki formlarının yerini alması endişesidir. Bu endişeyi tetikleyen bir diğer unsur da halkın bitkileri ve bitkisel uygulamaları kolaylıkla elektronik kültür ortamından öğrenerek yanlış tedavi yöntemlerine başvurmalarıdır. Başvurulan yöntemler, bitkilere ait erişilen bilginin ve bitkilerin geleneksel özelliklerinin ne kadar korunabildiğini de sorgulatmaktadır. Geleneksel bilginin yok olma tehlikesi günümüzde kırsaldan kente geçişle birlikte geleneksel yaşam tarzından uzaklaşan toplumun beraberinde getirdiği problemlerden biridir. Bu durumun halk bilimsel ve “tıbbi folklor” açısından işlevsel olarak değerlendirilmesi çalışmanın bir diğer dikkat çekici özelliğidir.

Kitapta yer alan geleneksel ve modern hekimlik uygulamaları, tarafsızlık ilkesi esas alınarak tartışılmıştır. Çalışma yürütülürken objektif kalınarak insan sağlığı ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla var olan bilginin ortaya konması amaçlanmış, geleneksel hekimlik güzelleme yapılmamıştır. Kadim bilginin aktarımı ve dönüşümü bitkisel hekimlik üzerinden örneklendirilmiştir. Bu durum kitabın analitik yönünü güçlendirmiş ve aynı zamanda çalışmanın derleme niteliğinde olmasının önüne geçmiştir.

Örnekleme olarak Mardin’de bitkisel halk hekimliği uygulamalarına ve uygulayıcılarına yer veren çalışmada geleneksel halk hekimliği uygulamalarının modern hekimlikle beraber nasıl bir dönüşüm yaşadığının ortaya konması kitabın bir diğer dikkat çekici amacıdır.